

Tamara Kostyrko

Biblioteka Naukowa

Narodowy Uniwersytet Budownictwa Okrętowego im. Admirala Makarowa w Mikołajowie

tamara.kostyrko@nuos.edu.ua

Biblioteka Naukowa Narodowego Uniwersytetu Budownictwa Okrętowego w Mikołajowie: adaptacja do funkcjonowania w warunkach wojny

Streszczenie: Artykuł analizuje funkcjonowanie Biblioteki Naukowej Narodowego Uniwersytetu Budownictwa Okrętowego im. Admirala Makarowa w Mikołajowie w warunkach inwazji wojskowej Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Przybliżone zostały priorytetowe zadania i działania, które były realizowane od pierwszych dni inwazji: zapewnienie bezpieczeństwa pracownikom i studentom, wznowienie zdalnej obsługi użytkowników, koordynacja prac, szybkie informowanie o sytuacji w kraju i mieście, intensywne poszukiwania nowych sposobów dostarczania informacji w edukacji. Ponadto wymieniono szkody poniesione przez bibliotekę podczas ataków rakietowych oraz omówiono podjęte działania mające na celu zachowanie zbiorów i pomieszczeń.

Słowa kluczowe: Biblioteka Naukowa Narodowego Uniwersytetu Budownictwa Okrętowego im. Admirala Makarowa, kształcenie na odległość, wsparcie informacyjne, ochrona dziedzictwa kulturowego, zniszczenie kompleksu budynków bibliotecznych, współpraca międzynarodowa, praca zdalna, ukraińskie biblioteki w czasie wojny

Podczas wojny jedność, odporność i empatia narodu ukraińskiego wnoszą znaczący wkład w zwycięstwo nad wrogiem. Nasza solidarność zmienia nas w wojowników broniących naszej ziemi, każdy na swoim froncie¹.

Biblioteka Naukowa Narodowego Uniwersytetu Budownictwa Okrętowego im. Admirala Makarowa (BN NUBO) jest jedną z największych bibliotek szkół wyższych w południowym regionie Ukrainy. Jest instytucją, która zarządza bazą informacji o pracach naukowo-badawczych naukowców, doktorantów, studentów szkół wyższych, która dysponuje multidyscyplinarnymi zbiorami literatury naukowej, technicznej i dydaktycznej. Biblioteka i centrum informacyjne stanowią integralną część przestrzeni informacyjnej uniwersytetu. Pełnią także funkcję międzyuczelnianego centrum koordynacji automatyzacji procesów bibliotecznych i centrum metodycznego mikołajowskich bibliotek szkół wyższych. Biblioteka Naukowa NUBO mieści się w czterech budynkach uniwersyteckich, których łączna powierzchnia wynosi 2227 m². Użytkownicy mają do dyspozycji sześć wypożyczalni oraz siedem czytelni z 304 miejscami².

¹ МАРКОВА-ПИПКО, Н. Библиотека і війна: згуртуємося задля перемоги. W: *Національний університет біоресурсів і природокористування України* [online]. 8.09.2018. [Dostęp 7.10.2022]. Dostępny w: <https://nubip.edu.ua/node/114011>.

² Наукова бібліотека Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. W: *Вікіпедія* [online]. [Dostęp 7.11.2022]. Dostępny w: <https://tiny.pl/wlwcv>.

Biblioteka posiada multidyscyplinarne zbiory w formie zarówno tradycyjnej, jak i cyfrowej, a jej dumą jest unikalna kolekcja wydawnictw dotyczących budowy okrętów i żeglugi. Zbiór rzadkich ksiąg obejmuje prawie 3000 egzemplarzy. Szczególnie cenne są publikacje z XVIII–XIX w., a wśród nich zbiór „Kolekcja Morska” (570 notatek), z których pierwsza datowana jest na rok 1848.

W warunkach inwazji wojskowej Federacji Rosyjskiej na Ukrainę na pełną skalę, długotrwałych bombardowań raketowych i ataków artyleryjskich na infrastrukturę cywilną, w tym na placówki oświatowe w Mikołajowie, najważniejszym zadaniem Narodowego Uniwersytetu Budownictwa Okrętowego im. Admirala Makarowa stało się zapewnienie bezpieczeństwa pracownikom i studentom. Instytucje edukacyjne z regionów wschodnich i południowych, z uwagi na trudną i nieprzewidywalną sytuację, uznały za konieczne i jednocześnie jako efektywne wdrożenie kształcenia na odległość.

W celu koordynacji prac, zapewnienia szybkiego przepływu informacji o sytuacji w kraju i w mieście, władze uczelni i biblioteki powołały grupę w aplikacji Viber. Spotkania grupy odbywały się online trzy razy w tygodniu. Pozwoliło to w krótkim czasie zreorganizować działalność biblioteki, pomogło pracownikom odnaleźć się w trudnej sytuacji zarówno miasta, jak i uczelni. Warto podkreślić, że od pierwszego miesiąca działań wojennych dostęp do pomieszczeń gmachu głównego naszej uczelni³ został ograniczony ze względu na bezpieczeństwo pracowników. Natomiast samo funkcjonowanie biblioteki w warunkach stanu wojennego scharakteryzować należy jako intensywne poszukiwanie nowych rozwiązań w zakresie zabezpieczenia potrzeb informacyjnych procesu kształcenia oraz innowacyjnych form organizacji dostępu do otwartych zasobów edukacyjnych. A jednym z najważniejszych sposobów rozpowszechniania wyników badań naukowców uniwersyteckich stało się repozytorium instytucjonalne [Репозитарій НУК](#)⁴. Bibliotekarze – fachowcy i specjaliści informacji naukowej – dokładają wszelkich starań, aby zapewnić wsparcie wykładowcom, studentom i doktorantom uczelni.

Doświadczenia w korzystaniu z biblioteki w formie zdalnej z okresu kwarantanny spowodowanej COVID-19 oraz szybkie przystosowanie się uczestników procesu dydaktycznego do warunków stanu wojennego spowodowały, że pracownikom Biblioteki Naukowej NUBO udało się przywrócić zdalną obsługę użytkowników w bardzo krótkim czasie. Na początku, z uwagi na rozmieszczenie działów bibliotecznych w czterech budynkach, konieczne było przeniesienie działalności bibliotecznej do jednego z nich. Zdecydowano o zorganizowaniu pracy w nowym gmachu biblioteki. Dzięki elektronicznym zasobom, takim jak: strona internetowa biblioteki, repozytorium instytucjonalne, biblioteka elektroniczna, bazy naukometryczne itp., w ciągu tygodnia wznowiono zdalne udostępnianie informacji i pełnotekstowych dokumentów.

³ Przed inwazją rosyjską Biblioteka Naukowa NUBO mieściła się w głównym gmachu uczelni, o łącznej powierzchni 1020 m², z księgozbiorem liczącym około 400 000 egzemplarzy. Znajdowały się tu działy: gromadzenia i naukowego opracowania literatury, dwie wypożyczalnie, czytelnia ogólna, czytelnia elektroniczna, dział informacyjno-bibliograficzny, dział naukowy, literatury obcej i czasopism, czytelnia do pracy nad projektami dyplomowymi, dział marketingu bibliotecznego, dział innowacyjny i metodyczny, gabinety dyrektora i wicedyrektorów [przypr. red.].

⁴ Wszystkie odniesienia do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 7.11.2022 r.

Mimo że w pierwszych dniach wojny ewakuowano niemal 50% pracowników, biblioteka działała poprzez redystrybucję obowiązków ewakuowanych specjalistów. Pierwsze trudności, z jakimi przyszło nam się zmierzyć, dotyczyły sprzętu komputerowego. Ogromnym wyzwaniem była ewakuacja serwera, na którym zostało zainstalowane zautomatyzowane oprogramowanie UFD/Biblioteka, czyli katalog elektroniczny, biblioteka elektroniczna oraz dostęp do dokumentów bibliotecznych. Czasowo utracono główne zasoby elektroniczne biblioteki. W tak trudnej sytuacji zmobilizowaliśmy się i podjęliśmy kroki w kierunku przyspieszenia rozwoju repozytorium instytucjonalnego i wykorzystania strony internetowej biblioteki jako głównego kanału informacyjnego.

Mimo warunków pracy, determinowanych przez stan wojenny, repozytorium jako narzędzie udostępniania wyników badań uniwersyteckich naukowców jest regularnie uzupełniane o nowe materiały naukowe, edukacyjne i metodyczne. Łączna liczba dokumentów wprowadzonych do repozytorium w pierwszym półroczu 2022 r. wyniosła ponad 1000.

Potężnym narzędziem informacyjnym jest [strona internetowa BN NUBO](#), gdzie od pierwszych dni działań wojennych udostępniano różnorodne informacje, przydatne dla społeczności uczelni, dotyczące np.:

- dostępu do edukacyjnych zasobów internetowych, wykładów odbywających się z wykorzystaniem internetowych platform edukacyjnych, np. Research4Life, Coursera, Kampster, Lectures of the Future (np. dialog między ukraińską młodzieżą a laureatami Nagrody Nobla i naukowcami z całego świata), Prometheus (kursy online dotyczące umiejętności korzystania z informacji i mediów czy pomocy psychologicznej w czasie wojny),
- aktualnych propozycji dla ukraińskich naukowców chcących opuścić Ukrainę, ale także dla tych, którzy pozostają i kontynuują pracę naukową w Ukrainie, pochodzących ze strony Ukraińskiej Międzynarodowej Sieci Akademickiej – [The UKRainian Academic International Network](#) oraz The Guild of European Research-Intensive Universities⁵,
- programu polskiego Narodowego Centrum Nauki dla naukowców z Ukrainy⁶,
- dostępu do European Research Community z aktualizowaną mapą „[Nauka dla Ukrainy](#)”,
- aktualnych konkursów [Programu/Komisji Fulbrighta](#) itp.

Pomimo faktu, że studenci uczą się online, obsługa użytkownika pozostaje jedną z wiodących funkcji biblioteki, a bibliotekarze:

- przygotowują wyselekcjonowane materiały naukowe i metodyczne,
- przeprowadzają przeglądy literatury na wskazane tematy,
- prowadzą konsultacje dotyczące uruchomienia zdalnego dostępu do bazy naukometrycznej Web of Science, zasobów naukowych Elsevier: bazy naukometrycznej Scopus

⁵ The Guild's universities supporting researchers, academics and students affected by the war in Ukraine. W: *The Guild* [online]. [Dostęp 4.10.2022]. Dostępny w: <https://www.the-guild.eu/resources/the-guild-s-universities-supporting-researchers-ac.html>.

⁶ Program specjalny NCN dla Ukrainy. W: *Narodowe Centrum Nauki* [online]. [Dostęp 4.10.2022]. Dostępny w: <https://www.ncn.gov.pl/aktualnosci/2022-03-28-program-specjalny-NCN-dla-Ukrainy>.

oraz bazy pełnotekstowej ScienceDirect, a także Researcher Discovery – modułu zawierającego informacje o badaczach, ułatwiającego nawiązywanie kontaktów i współpracy,

- pomagają w korzystaniu z platformy edukacyjnej Akademia Badacza czy oprogramowania do zarządzania bibliografią załącznikową Mendeley,
- tworzą wirtualne wystawy, które następnie zamieszczane są na stronie internetowej biblioteki czy Facebooku,
- udzielają informacji w zakresie funkcjonowania biblioteki w czasie stanu wojennego.

Biblioteka Naukowa NUBO od wielu lat monitoruje widoczność dorobku pracowników naukowych i dydaktycznych uczelni w globalnej przestrzeni informacyjnej, a także w naukometrycznych bazach danych Scopus i Web of Science, i ta praca jest kontynuowana. Dodatkowo w celu szybszego informowania środowiska naukowego o publikacjach, rozpoczęła wydawanie zeszytów⁷, które prezentują wykaz publikacji autorów Narodowego Uniwersytetu Budownictwa Okrętowego im. Admirała Makarowa, indeksowanych w naukometrycznych bazach danych.

Bibliotekarze świadczą usługi online w zakresie nadawania publikacjom naukowym symboli zgodnie z tabelami UKD, przeprowadzają kontrolę techniczną artykułów naukowych i prac doktorskich za pomocą systemu antyplagiatowego.

W tym trudnym dla kraju czasie, w warunkach stanu wojennego, pracownicy biblioteki prowadzą wśród studentów akcję edukacyjną na temat uczciwości akademickiej. Dziś bardziej niż kiedykolwiek rozumiemy i zdajemy sobie sprawę, że nowe pokolenie młodzieży powinno stać się ambasadorami nowych wartości w edukacji, nauce i społeczeństwie w ogóle⁸. Dlatego dbamy o jakość kształcenia poprzez wsparcie informacyjne procesu edukacyjnego. W czasie pandemii COVID-19 pracownicy działu informacji i bibliografii opracowali dwugodzinny wykład *Uczciwość akademicka: kurs dla studentów szkół wyższych*, dedykowany studentom pierwszego roku, który jest nadal wykorzystywany. Spotkania online mają na celu kształtowanie kultury akademickiej, rzetelności uczenia się, sprawiedliwości, zaufania i wzajemnego szacunku wszystkich uczestników środowiska akademickiego. Wykłady odbywają się online. Po zakończeniu wykładów słuchacze wykonują zadania testowe, na podstawie których otrzymują zaświadczenie o jego ukończeniu⁹.

Poza codziennością wynikającą z zadań biblioteki warto nakreślić warunki, w jakich przyszło nam pracować. W wyniku dwóch ataków rakietowych 15 lipca i 10 października 2022 r. główny gmach Narodowego Uniwersytetu Budownictwa Okrętowego im. Admirała Makarowa został poważnie uszkodzony. Zniszczeniu uległy też pomieszczenia Biblioteki Naukowej NUBO umiej-

⁷ W czasie działań wojennych często zdarzają się przerwy w dostawie prądu, są problemy z dostępem do internetu, nastąpiły zmiany IP w uczelni, wielu pracowników nie zawsze ma dostęp do baz danych lub nie są zarejestrowani. W związku z tym zestawienia publikowane dwa razy w roku w zeszytach udostępniane są na żądanie w celu szybkiego wyszukiwania informacji oraz na żądanie dziekanatów, wydziałów i administracji uczelni [przyp. red.].

⁸ Діяльність Проекту. W: *AcademIQ* [online]. [Dostęp 2.10.2022]. Dostępny w: <https://academiq.org.ua/diyalnist/>.

⁹ Dodatkowe informacje o kursie można znaleźć na YouTube: Ткачук, І. Академічна доброчесність: курс для здобувачів вищої освіти. W: *YouTube* [online]. [Dostęp 18.01.2023]. Dostępny w: https://youtu.be/vQf_pukE9j4.

scowione w tym budynku. Wybite zostały prawie wszystkie okna, uszkodzony został dach, częściowo zniszczono pomieszczenia biblioteczne o powierzchni 1022,8 m², uszkodzeniu uległo około 20% zbiorów bibliotecznych, meble i inne elementy wyposażenia biblioteki.

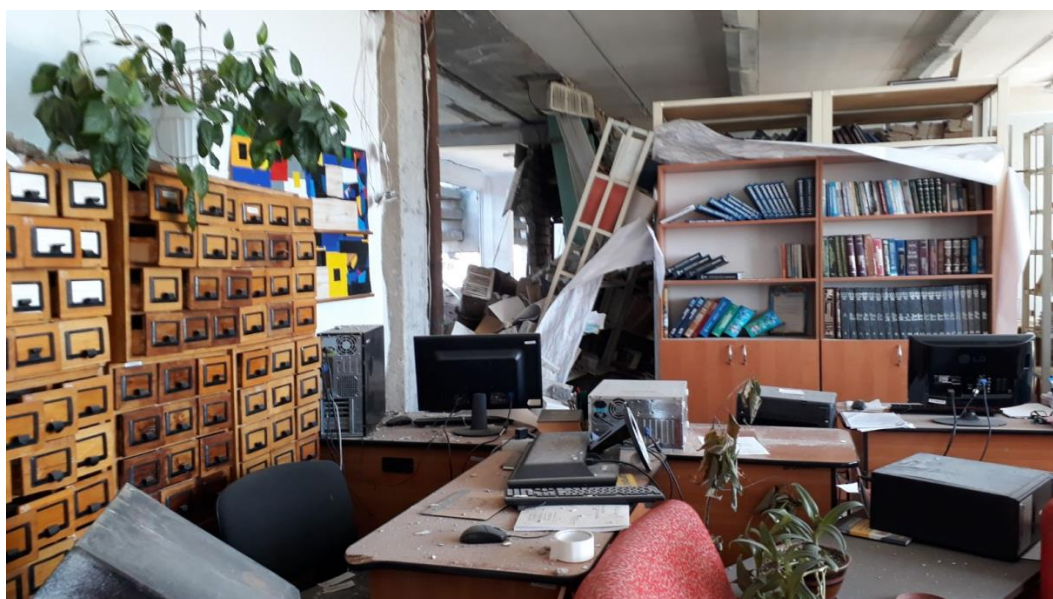
Il. 1. Zniszczenia w pomieszczeniach biblioteki NUBO
Fot. S. Larenkowej.

Il. 2. Zniszczenia w pomieszczeniach biblioteki NUBO
Fot. S. Larenkowej.

Po lipcowym ostrzale raketowym, pomimo wakacji wszyscy pracownicy, którzy byli w tym czasie w mieście, włączyli się w sprzątanie pomieszczeń. Zabezpieczyli i wywieźli ocalały sprzęt techniczny, urządzenia i inne przedmioty. Udało się uratować rzadkie i cenne publikacje. Zbiory niektórych oddziałów przeniesiono w bezpieczne miejsce. Książki, które zostały bezpowrotnie zniszczone podczas ostrzału raketowego, na bieżąco wyłączano ze zbiorów.

Warto podkreślić, że biblioteka na bieżąco uzupełnia księgozbiór. W roku 2022 do zbiorów włączono serię książek, których autorami są nasi naukowcy. Są to kolejne wydawnictwa dokumentalno-artystyczne z serii biograficznej poświęconej naukowcom, których życie i działalność odegrały ważną rolę w powstaniu i rozwoju uczelni.

Il. 3. Zniszczenia w pomieszczeniach biblioteki NUBO
Fot. S. Larenkowej.

Pracownicy biblioteki biorą czynny udział w akcjach organizowanych przez administrację uczelni, których celem jest przeprowadzenie niezbędnych prac remontowych w pomieszczeniach bibliotecznych oraz zabezpieczenie zbiorów na okres zimowy. Ponadto angażują się w działalność wolontariacką, dostarczając leki i żywność mieszkańcom miasta, uchodźcom z terenów okupowanych oraz pracownikom uczelni.

Pomimo ciągłego ostrzału miasta pracownicy bibliotek dokładają starań, aby świadczyć wysokiej jakości usługi dla użytkowników. Starają się także podnosić swój poziom kompetencji zawodowych, uczestnicząc w różnych szkoleniach odbywających się w formule online, np. w kursach, w seminariach międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych i naukowo-praktycznych.

Biblioteka pozostaje otwarta na współpracę i pomoc wszystkim potrzebującym. Wierzymy, że nasze zwycięstwo, integralność całej Ukrainy jest przed nami. Wierzymy, że Biblioteka Naukowa NUBO znów stanie się miejscem, do którego czytelnicy chętnie będą przychodzić, miejscem, gdzie zawsze jest ciekawie i fascynująco!

Nie można ujarzmić niezwycięzonych, odbudujemy i przywrócimy przedwojenny porządek, ponieważ gromadzimy się w celu osiągnięcia zwycięstwa! Wierzymy, że tak będzie! Utrzymujemy front informacyjny. Jedność jest naszą siłą i naszym wymarzonym zwycięstwem.

II. 4. Pracownicy biblioteki NUBO podczas usuwania skutków bombardowań
Fot. S. Larenkowej.

Bibliografia:

1. Діяльність Проекту. W: *AcademiQ* [online]. [Dostęp 2.10.2022]. Dostępny w: <https://academiq.org.ua/diyalnist/>.
2. МАРКОВА-ПИПКО, Н. Библиотека і війна: згуртовуємось задля перемоги. W: *Національний університет біоресурсів і природокористування України* [online]. 8.09.2018. [Dostęp 7.10.2022]. Dostępny w: <https://nubip.edu.ua/node/114011>.
3. *Можливості для українських науковців, викладачів та студентів* [online]. Faculty of Economics Central Ukrainian National Technical University. [Dostęp 7.11.2022]. Dostępny w: <https://ukrainet.eu/>.
4. Наукова бібліотека Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. W: *Вікіпедія* [online]. [Dostęp 7.11.2022]. Dostępny w: <https://tiny.pl/wlwcw>.
5. Program specjalny NCN dla Ukrainy. W: *Narodowe Centrum Nauki* [online]. [Dostęp 4.10.2022]. Dostępny w: <https://www.ncn.gov.pl/aktualnosci/2022-03-28-program-specjalny-NCN-dla-Ukrainy>.